

NOTÍCIA SOBRE UNA
FUNDACIÓ PIA A LA
RODALIA DE SANTA FE
DEL MONTSENY

JOAN IGNASI CASTELLÓ

La vila d'Agen està situada a la vora del riu Garona, a mig camí entre Tolosa i Bordeus. L'any 303, quan l'emperador Dioclecià decretà la persecució dels cristians i de tots els que no acceptaven l'absolutisme teocràtic de l'Imperi, pertanyia a una de les províncies romanes de la Gàl·lia.

En aquells temps la filla d'una casa benestant de la vila aquitana, que era fidel a l'ordre establert, havia estat iniciada secretament per la seva dida en la doctrina dels evangelis. Quan tenia al voltant dels 12 anys –per increïble que ens sembli als ciutadans europeus del segle XXI, que mantenim els nostres joves escolaritzats fins als 16 anys i no els donem la majoria d'edat fins als 18– va ser empresonada per no voler abjurar de les seves creences. Diu la llegenda que la tossuderia de mantenir-se en la seva fe va enfurismar el procònsol romà que, perduts els nervis, la va fer flagel·lar, ruixar amb oli bullent, esquinçar amb ganxos de ferro, cobrir amb sal les ferides i, finalment, cremar en una foguera. És en aquest moment, sempre segons la tradició, quan les carns començaven a fumejar, que va aparèixer una coloma blanca que, amb el seu aleteig i arrossegant un plugim molt fi, va apagar el foc. Dacià –aquest era el nom del procònsol–, quan va veure que en presenciar el miracle la gent del poble afirmava públicament i a cor que vols la seva confiança en Jesucrist, va fer decapitar, ja amb els nervis rebentats, tots els rebels i la jove torturada.

Aquella donzella, que va viure el mateix suplici que també patiria una noia barcelonina que es deia Eulàlia, és, com tothom haurà endevinat, santa Fe. Passats més de cinc-cents anys, el bisbe d'aquella diòcesi va fer exhumar les restes d'aquells màrtirs i els va dipositar a l'església de Martrou, que en occità vol dir 'lloc del martiri', i va fer gravar una placa malenconiosa que informa de la magnitud de la tragèdia d'aquesta manera: "*Martyribus aginensibus quorum numerum et nomina novit solus Deus*" (Als màrtirs d'Agen, dels quals sols Déu coneix el nombre i els noms).

Ràpidament, els miracles que s'hi escenificaren van fer afluir pelegrins d'arreu, que enriquiren i ajudaren a desenvolupar aquell centre espiritual. La tradició oral del martiri i els seus miracles es va escriure per primera vegada entre els segles VII i IX a la *Cançó de Santa Fe*, que és el document occità escrit més antic que es coneix i es guarda a la Biblioteca Universitària d'Estrasburg.

Però la bonança no va durar. Cap a l'any 860, els monjos benedictins de l'abadia occitana de Conques d'Aveiron, que es troba a uns 200 quilòmetres d'Agen, en una operació religiosa i comercial, decidiren que les relíquies de

santa Fe estarien millor al seu cenobi que no pas en una petita església vora el Garona. Per aconseguir aquest propòsit, enviaren el germà Arisnide, que s'integrà en la comunitat agenesa amb tanta convicció que al cap d'uns anys li va ser confiada la custòdia del tresor martiròlogic. Però el germà en Déu d'aquells vilatans era més germà en Déu dels monjos occitans i, durant les festes de l'Epifania del 866, va fer un paquet amb les relíquies i va fugir cap a Conques. Prou que va ser perseguit, però ningú no va poder impedir que arribés al seu destí i diposités la comanda que li havia estat feta a l'església monacal.

Des de l'arribada d'Arisnide a Conques els pelegrins augmentaren i augmentaren, sobretot quan el segle x la visita a la tomba de sant Jaume a Compostel·la va substituir els altres grans pelegrinatges del món cristià i l'abadia va passar a ser un pas obligat per als qui feien un dels quatre camins que travessaven França. Cap a l'any 940, per poder acollir aquella gernació, el bisbe de Clermont va fer edificar una basílica. Ara bé, quan es van voler traslladar les relíquies va ser impossible moure les restes d'allà on eren. El fenomen sobrenatural es va viure com una manifestació negativa de l'Altíssim i els monjos, consternats, van decidir construir, per redimir-se, una estàtua reliquiari de santa Fe coberta d'or i pedres precioses, que va resultar un remei eficaç. La imatge de santa Fe causava una gran impressió i va ser, com hem dit, molt venerada. Bernard d'Angers va escriure al respecte pels volts de l'any 1010: *"Lorsque nous avons paru devant elle, l'espace était si resserré, la foule prosternée sur le sol était si pressée, qu'il nous fut impossible tomber à genoux [...] En la voyant pour la première fois, toute en or, étincelant de pierres précieuses et ressemblant à une figure humaine, il parut à la plupart des paysans qui la contemplaient, que la statue les regardait d'une manière vivante et qu'elle exauçait de ses yeux leurs prières"*. El culte a la santa es va difondre per tota la cristiandat, portat per la devoció dels pelegrins i amplificat a començaments del segle xi pel *Llibre dels Miracles de santa Fe*, redactat per Bernard, mestre de l'escola episcopal d'Angers.

A la península Ibèrica santa Fe té una gran importància a partir del segle viii, quan esdevé un dels símbols de la reconquesta. Al Montseny potser arribava amb les hosts carolíngies, com a les santes fes de Talltorta, Organyà, Quer, Montfred o del Penedès. A Granada, durant el setge dels Reis Catòlics, el campament cristià pren aquest nom i s'hi signen les famoses capitulacions amb Cristòfor Colom; a partir d'aquí el topònim s'estén per tot Amèrica: Santa Fe de Bogotá, Santa Fe de Nuevo México, Santa Fe de la Veracruz a l'Argentina, Santa Fe de Jatunjauja al Perú, Santa Fe de la Laguna a Mèxic...

No ens ha d'estranyar que, amb un passat tan notable, la devoció a santa Fe hagi generat tota mena d'actes religiosos i caritatius. El que hem dit fins aquí ens ajuda a parlar d'una fundació pia de les rodalies de Santa Fe del

L'entorn de l'ermita de Santa Fe a principis del segle xx

Montserrat, que és ni més ni menys que una donació de béns temporals per a la finalitat religiosa i caritativa que tot seguit exposarem.

A l'arxiu de la Cúria Eclesiàstica de la diòcesi de Barcelona hi ha un expedient datat l'any 1915 sobre una pia fundació per promoure el major bé per a les ànimes dels veïns de la vall de Santa Fe i en sufragi dels difunts passats i futurs dels promotors, instituïda pel senyor Ignacio de Ros i la senyora Maria del Pilar de Ramis a l'ermita de Santa Fe, dins de la demarcació de la parròquia de Sant Cristòfol de Fogars de Montclús. La piadosa fundació estava dotada amb la quantitat de 38.000 pessetes nominals en títols del deute perpetu exterior d'Espanya, al 4 per cent d'interès anual.

El senyor Ros era cavaller de la Real Maestranza de Caballería de Sevilla, una confraria que va néixer amb aquest nom el segle XVII per ensinistrar la noblesa en el maneig del cavall, amb la idea de formar oficials per a l'exèrcit i entrenar-los per a la guerra. Amb el pas dels anys va evolucionar cap a una associació menys combativa, presidida actualment pel rei Joan Carles I, dedicada a servir la corona, defensar els valors tradicionals i gestionar la plaça de toros sevillana. Probablement el senyor Ros i els membres de la reial institució coincidien amb Chateaubriand a considerar el cristianisme com "l'apreciació més filosòfica i racional de Déu i de la creació, que abraça les tres grans

L'ermita de Santa Fe entre el 1915 i el 1925

lleis de l'univers, la llei divina, la llei moral i la llei política, és a dir, llibertat, igualtat i fraternitat", i de ben segur creien, com l'autor de les memòries d'ultratomba, que els dos primers principis havien assolit el desenvolupament complet, però que el tercer, la llei política, no havia arribat encara al seu compliment, perquè no podia florir fins que la fe racional en l'ésser infinit i la moral universal no s'hagués consolidat fermament. Tal vegada per avançar en el compliment de la llei política –basada, com hem assenyalat, en la fe trinitària i les normes de conducta revelades– el senyor Ros va estar al costat de la dictadura de Primo de Rivera i va servir el país, en aquells moments, com a regidor de l'Ajuntament de Barcelona, on va tenir responsabilitats sobre el nomenclàtor de carrers de la ciutat. Allà va fer, empès plausiblement per la

seva responsabilitat de cavaller de la Real Maestranza, un tasca important de canvi de nom de carrers per donar més rellevància a personatges de la història ortodoxa d'Espanya.

Però deixem aquestes especulacions i sense més dilació llegim el que es proposava la piadosa obra, que va ser beneïda pel bisbe de Barcelona Francisco Muñoz. Les bases fundacionals diuen el següent:

Las cargas que deberán levantar los obtentores de esta pía fundación, quienes, mediante su cumplimiento, percibiran y haran suyos los réditos de esta dotación son:

a) Celebrar y aplicar DIEZ MISAS rezadas cada mes, una de ellas con responso al fin, todas en sufragio de las almas del Sr. Don Francisco María de Ramis, de su consorte Señora Dª Mercedes de Dalmases, de las de los antecesores del primeramente nombrado señor, pertenecientes a la casa de Ramis y de las de los fundadores recurrentes y sus descendientes, cuando hayan fallecido.

b) Celebrar la Santa Misa en la Capilla de la Ermita de Santa Fe, todos los domingos y días festivos, fiestas suprimidas y que en adelante se suprimieren, mientras se conserven como festivos; y los tres días del año en que acostumbra a celebrarse misa en la expresada capilla, que son: el veintitrés de abril; el treinta de julio y el seis de octubre y en hora que no sea antes de las nueve en los meses de Julio, Agosto y Septiembre; no obstante, siempre que resida el Patrono en el lugar repetido, deberá ponerse de acuerdo con el mismo para la hora de celebración de los días señalados.

c) Enseñar el Catecismo de la Doctrina Cristiana a los niños de ambos sexos habitantes dentro de la Rodalía dicha, por lo menos una hora consecutiva cada semana, procurando su concurrencia al mismo, escogiendo la hora más oportuna para que puedan asistir los niños y aún a ser posible los adultos; y procurar la concurrencia de éstos al cumplimiento de los preceptos de la Iglesia, singularmente por lo que se refiere a las cuadrillas de braceros y leñadores que frecuentan el valle en determinadas épocas del año.

d) Residir con domicilio propio en el paraje en que esta pía fundación radicarà y en el lugar más céntrico del mismo, a fin de cumplir con más facilidad sus obligaciones.

e) Supuesta la anuencia del Rdo. Sr. Cura Párroco, visitar a los enfermos, administrándoles los Santos Sacramentos y asistir a los moribundos, que se envuente en la Rodalía de Santa Fe, siempre que lo exija el bien de las almas, la premura del tiempo, su inclemencia, etc...

Aquesta lectura evoca coses ben diferents segons la perspectiva que es tingui. Per alguns, no gaires, porta el perfum de les llargues vacances d'estiu, del llevar-se entrat el matí, fins i tot amb certa indisciplina; porta també la seguretat d'un ordre antic, estamental i, per tant, molt jerarquitzat, amb els papers de cadascú ben determinats i garantits, on la felicitat quedava enterbolida principalment per la por a la mort i qui sap si també per una certa inquietud pels temps que s'acostaven, on s'intuïa que la caritat i la religió no serien un passaport suficient per anar tirant. Per d'altres, les bases fundacionals recorden el paternalisme, l'adoctrinament per l'obediència, la dificultat de superar la ignorància i les insatisfaccions generades per una naixença sense possibles, entre les quals no és menor la frustració de no poder promoure una pia fundació per tenir un plus d'assegurança de ben morir i anar al cel.

Els amants del folklore potser somiaran amb les colles de gent de bosc que dormien entre els faigs i menjaven cada dia mongetes amb cansalada, i que cada diumenge i festa de guardar sortien de les seves cabanes polits i alegres cantant el virolai per anar a escoltar la santa missa; i algun analista predicador com el senyor Cioran pensarà que "els gests nobles són sempre sospitosos. Hom es penedeix sempre d'haver-los fet. Són falsedat, teatre", tot i que és veritat que hom "es penedeix igualment dels gests innobles".

Siguin quines siguin les sensacions que produeix aquesta centenària obra piadosa, molts convindran que els temps que vivim en fan difícil la reproducció, que la santedat no atrau ni és apreciada, que la història dels sants, inclosa santa Fe, és poc coneguda i, per tant, es fa difícil admirar les seves il·lusions o tan sols entendre-les. Si bé sembla cert que per fer suportable la veritat, per fugir de l'avorriments i del llenguatge fred de la ciència, molts han de substituir la vella santedat per alguna altra cosa, encara que siguin alguns pensaments precristians, que ja formaven part de la cultura hel·lènica, sobre la natura pura, no adulterada, la que hi havia al principi, la que hem traït, la que serveix de patró per jutjar les obres humanes; l'herència que, en definitiva, ha dilapidat l'home. Podem dir sense por d'equivocar-nos que aquesta substitució té molt bona salut: forma part de tots els discursos polítics de moda a través de conceptes ja universals com sostenibilitat, biodiversitat, autòcton, desastre ecològic o canvi climàtic, i impulsa nous santuaris, litúrgies i sacerdots amb molta més força i velocitat que la que tenien els pelegrins que portaven la notícia de santa Fe.